

12.37x32.69	1	עמוד 17	מקור ראשון - שבת	05/2026	97660708-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

תגובה :

תגובה

תוכל לעכל אידיאלים גבוהים והבטחות נעימות לעתיד... ראה ויזכר כי הגיע עת לעשות, עת עבודה בהוה, לכן החליט המזרחי להסכים להצעת אנגליא, למען מצוא מקום מחסה לה נודדים, אשר שמה יתרכזו ויחיו על ארץ מתם חיי יהודי ולא יטמעו בארצות נודדיהם" ("המצפה", י"א תמוז תרס"ה).

כמה חודשים קודם לכן, במכתב ששיגר הרב ריינס לישראל זנגוויל, ממובילי יו"ר מת אוגנדה, הוא ביאר את שיטתו: "כל זמן ששערי ארצנו הקרושה נעולות לפנינו וכל עבודתנו בה יכולה להיות אך עבודת ההכנה בלבד, מחויבים אנחנו בהשגת ארץ מקלט אחרת בעד אחינו. והכרתי החזקה ואמונתי המוצקה היא כי ארץ זו מלבד מה שתציל מכליון ואברון מאות אלפים נפשות מבני עמנו, מלבד מה שתתן לחם לרעבים רעבים, מנוחה לעיפים, נחומים לאומללים וכר נרחב להתפתחותם והשתגשגותם החיפשית של רגשותינו הדתיים והלאומיים והאנושיים, מלבד כל אלה הנה היה תהיה ארץ מקלט זו גם להאמצעי היותר טוב להשגת מטרתנו האחרונה בארץ קודשנו". בסוף המכתב שב הרב ריינס ומרגיש: "והי נני אומר... לך בכחך זה והצלת את ישראל: והצלת ולא הושעת כי רק מציון תשועת ישראל האמתית!" (מובא במאמרו של גור אלרואי, "ארץ לעם ולא עם לארץ", עיונים בתקומת ישראל, 14).

אליעזר דון-יחיא, שכתב על עמדת המזרחי, הרגיש כי מצוקת היהודים היא שהניעה את הרב ריינס להסכים לתוכנית "מקלט לילה", כדברי הרב ריינס עצמו: "הסכם הסיכמו להצעה האפריקנית, מפני ששמנו לב לצורכי העם החביב עלינו יותר מן הארץ, וצורכי העם ההולך ומתקלקל גם בחומר וגם ברוח דורשים מקלט בטוח בכל מקום שהוא". גם יוסף שלמון עומד על מניע זה, ומצטט את הרב ריינס: "חובה קדושה רובצת עלינו להשתדל בהשגת ארץ מקלט שהיא בעד האומללים הללו כל זמן שקצרה ידנו מלהראות להם את הדרך המובילה ציונה" (יוסף שלמון, "ובחקתיהם לא תלכו: נתיבות בחקר האורתודוקסיה", עמ' 340).

לא אכחד כי בין המזרחיים היו שנקטו בלשון "ההתיישבות באוגנדה לא תהיה לה צורה פרטית אלא תעמוד על גובה ממלכתי, ומדינה יהודית אפילו מחוץ לארץ ישראל דבר גדול הוא" (מובא אצל שלמה איידלבייג, "גיבוש הרעיון עד מלחמת העולם הראשונה", בתוך "חזון תורה וציון", עמ' קפ"ה). עם זאת, ראוי לציין את דבריו של שלמון כי המזרחי לא הגיע להכרעה ונתן חופש בחי"רה לציריו, וכי הרב ריינס עצמו, אף שתמך בהרצל, נמנע בהצבעה.

אחר הרברים האלה, נדמה כי השאלה שהרב ריינס דן בה שונה מהשאלה העכשיווית של המדינה או הארץ. הרב ריינס לא העדיף את "המדינה", הישות הפוליטית הריבונית היהודית בארץ ישראל, חלקית ככל שתהיה, על פני הארץ ושלמותה. הוא דן בישות שאינה אלא פתרון זמני, כמקלט והצלה, מול האפשרות של מדינה עתידית בארץ ישראל.

חנוך גוטליב

חנוך גוטליב הוא תלמיד תואר שני בהיסטוריה באוניברסיטה הפתוחה; חוקר את עולמה של החסידיזם במזרח אירופה

בעקבות מאמרו של הרב פרופ' יהודה ברנדס, "המדינה והארץ", גיליון פרשת אחרי-מות

הצלה זמנית

מאמרו של הרב פרופ' ברנדס מתמקד במתח שבין התיישבות לריבונות, בין אדמה לממלכתיות, בין "המדינה" ו"הארץ". זהו מתח בין שני אבני היסוד בקוממיות ישראל בארץ ישראל. אכן, המאבק וההכרעה בכפר מימון משקפים זאת נאמנה. באותה שעה היה צריך לבחור בין שתי אפשרויות גרועות: פגיעה בארץ ישראל או פגיעה, יש שיאמרו אנושה, במדינה המממשת את הריבונות היהודית הראשונה בארץ ישראל מאז החורבן. מי שהכריע סבר כי מלחמת אחים וקעקוע "מלכות ישראל" הן אפשרות גרועה יותר.

זהו דיון חשוב, ואולם נדמה שהלבשת המתח הזה על פולמוס אוגנדה ועמדת המזרחי, אינה מדויקת. הרב ברנדס כותב: "ההבדל הגדול בין הרב מוהליבר וחובבי ציון ובין הרב ריינס והמזרחי נעוץ בשאלה מה המניע היסודי של הציונות שלהם: ארץ ישראל או מדינת ישראל". האם אכן כך? האם השאלה שעמדה בפניהם היא השאלה שבה אנו דנים במדינת ישראל?

"ארץ קודמת למדינה. אני יודע שלחברים המדינה קוסמת... אבל אני חונכתי ונלחמתי שהתיישבות שלנו חשובה יותר ממדינה". זה איננו ציטוט של איש חוות או נער גבעות; אלו דבריו של יצחק טבנקין בנאומו במועצת מפא"י במרץ 1944 (מובא אצל יעקב צור, "מן הים עד המדבר: טבנקין והקיבוץ המאוחד באמונה ובמאבק על שלמות הארץ", עמ' 115). דברים אלה תואמים את הדילמה של העצמאות וההתיישבות היהודית בארץ יש"ר. ראל. ואולם עמדתו של הרב ריינס לא נבעה מן הטעם הזה. היא הושתתה על בחינת מצבם הנורא של היהודים, ועל המצב הריאלי באותו זמן של הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

בקונגרס השביעי, שהתקיים בקיץ תרס"ה (1905), נדחתה הצעת אוגנדה באופן סופי. שבועות ספורים קודם לכן נימק חיים יש"ר ראל אייו, לימים ממקימי ופעילי אגודת ישראל, את נימוקי המזרחי. הראשון: "מאות אלפים מבני ישראל הולכים ונטמעים מדי שנה בשנה בין העכו"ם". והשני: "תקותנו לעלות בקרוב לציון ברנה והטשרטר בידנו עודה רחוקה ממנו ואניה עמנו מטורפת בים החיים... ראה וידע, כי הארץ הוא בשביל העם ולא העם בשביל הארץ, וכי קיבה רעבה לא